

KDY ZAČÍNÁ DOBA ŘÍMSKÁ?

Vladimír Salač

Abychom mohli odpovědět na otázku obsaženou v titulku, musíme si nejprve položit otázku základní – *co je doba římská?* Student u zkoušky zpravidla odpoví, že jde o období, kdy se střední Evropa a potažmo i české země ocitají ať již přímo či zprostředkovaně ve sféře vlivu Římské říše.¹ Je to ovšem pravda? Platí toto tvrzení i pro její počátky? Ještě nedávno se o takovéto odpovědi nepochybovalo – vždyť velmi dobře odpovídala chronologickému schématu, které se až do 80. let minulého století považovalo za jediné správné. V Čechách měla doba římská začínat někdy mezi lety 9–6 př. Kr., tedy v době, kterou Josef Dobiáš (1964) považoval za nejpravděpodobnější, avšak nikoliv jedinou možnou pro příchod Markomanů pod Marobudovým vedením do České kotliny. Potud bylo vše v pořádku, protože s příchodem Marobuda se skutečně Čechy dostávají do užšího kontaktu s Římskou říší, a to jak z hlediska archeologického (přiliv tzv. importů), tak jistě i politického. Písemné prameny nám ostatně konkrétní politické činy zmiňují – vzpomeňme např. posláni Varrovy hlavy Marobudem, který ji obdržel od Arminia po bitvě v Teutoburském lese, do Říma apod. Nejen politický, ale přímo i mocenský tlak představuje také vojenské tažení proti Marobudovi, od jehož provedení (či jen plánování?) uplyne letos 2000 let.²

Pokud jde o představu archeologického projevu takového počátku doby římské v Čechách, významně k ní přispěl Oscar Almgren, který v roce 1913 napsal článek *Zur Bedeutung des Markomanenreichs in Böhmen für die Entwicklung der germanischen Industrie in der frühen Kaiserzeit*. V tomto příspěvku dospěl významný švédský archeolog k závěru, že země na Vltavě, Labi, Ohři a Berounce představuje nejlepší příklad toho, kterak obsazení původně keltské země polabskými Germány za současného vlivu římsko-provinciálního prostředí vytvořilo podmínky pro symbiózu těchto tří kulturních proudů. Jejich symbióza potom měla vést ke vzniku svérázné smíšené kultury, která měla ovlivňovat okolní germánská území. Autor přitom vycházel z Píčem (1905) publikovaných hrobů ze starší doby římské, především z Dobřichova-Píchory a v neposlední řadě z písemných pramenů.

Tady někde jsme zřejmě na stopě představy, že právě u nás vznikala na počátku doby římské specifická kultura pod vlivem římských provincií, která se odtud stejně jako politická moc šířila do okolí. Zde jsou jednoznačně dávány do úzkého vztahu historické politické události s vývojem a šířením hmotné kultury.³ Že

¹ Pro porovnání uvedme charakteristiky doby římské v posledních syntézách pravěku našich zemí. Pravěké dějiny Čech (Pleiner ed. 1978, 676): „Doba římská. Vžitý název pro první čtyři století nového letopočtu v samém středu Evropy je možné přijímat s výhradami. V Čechách Římané nikdy nebyli, nepočítáme-li možnost cest nějakých obchodníků. K pohraničí římského impéria patřily jen malé územní části na jihozápadním Slovensku a na jižní Moravě. Protože však byla první polovina +1. tisíciletí ve znamení dějin římského císařství a ohlasů některých jeho kulturních projevů, je ustálený název srozumitelný.“

Pravěké dějiny Moravy (Tejral 1993, 424): „V archeologické literatuře se dějinná etapa, charakterizovaná sousedstvím a vzájemnými střety římského impéria s barbarskými, ponejvíce germánskými kmeny, žijícími na našem území, nazývá dobou římskou. Vztah těchto světů, barbarského a antického, je hlavním a posléze osudovým momentem tohoto období, v jehož průběhu nabývá různé tvářnosti a mnohdy je na obou stranách citlivým ukazatelem vnitřních společenských procesů.“

² Nelze ovšem opominout, že o uskutečnění tohoto tažení resp. o hodnověrnosti zpráv o něm v díle Velleia Patercula se začíná v současném bádání i vážně pochybovat (Kehne 2002).

³ Ovšem kombinování údajů z antických písemných pramenů s archeologickými nálezy má i v české archeologii dávnou tradici. Již v Pravěku země České J. E. Wocela (1968, 185) se ještě před kapitolou hledající germánské archeologické nálezy lze dočíst: „Uvážíme-li však, co o říši Marobudově římské vrstevníci, zvláště Vell. Paterculus, kladou, nakloníme se zajisté k náhledu, že Markomané za oněch věků z primitivních oněch poměrů poněkud se již byli vyšínuli...“ Ztotožňování údajů z písemných pramenů s archeologickými zjištěními někdy vedlo i k extrémním závěrům, jako např. ztotožnění Marobudova sídla s latěnským oppidem Stradonice J. L. Píčem (1903).

nejde jen o dávno zapomenutou epizodu z dějin bádání, dokládá právě vydaná, byť posmrtně a s odstupem zhruba deseti let, kniha Th. Völlinga (2005), která se k tomuto schématu stále hlásí.

Podíváme-li se ovšem na posuny v datování, ke kterým u nás a nejen u nás za poslední čtvrtstoletí došlo (shrnutí např. *Salač 1996* s další literaturou), je zřejmé, že dřívější chronologické schéma a s ním spojené kulturně-historické interpretace musí být nahrazeny schématy novými, odpovídajícími dnešnímu vyššímu datování.

Čtenář očekávající na tomto místě chronologický rozbor typů a variant spon či dalších artefaktů s cílem zpřesnit jejich datování, a tedy diskusi o tom, zda určitá spona či opasková zápona je o pět či deset let starší nebo mladší, než se dosud uvádí v literatuře, bude zřejmě zklamán. Cílem příspěvku je poukázat na některé obecné problémy spojené s vytvářením chronologických schémat a jejich následným využíváním k rekonstrukci historických událostí, či naopak s tvorbou chronologických schémat na základě historických událostí. Na tyto problémy se totiž velmi snadno a často zapomíná.

Představa, že z archeologického hlediska lze počátek doby římské v Čechách klást k letům 9–6 př. Kr. a spojovat jej s příchodem Markomanů vedených Marobudem, kteří k nám měli přinést kulturu tzv. plaňanských pohárů, dnes již neobstojí. Je totiž zřejmé, že tzv. horizont plaňanských pohárů, který ve skutečnosti není ničím jiným než v Čechách z tradičních důvodů odlišně pojmenovaným mladším úsekem großromstedtského horizontu, je o několik desetiletí starší než zmíněná léta 9–6 př. Kr. Důvody, které k vyššímu datování vedly, zde není možné a nakonec ani nutné rozebírat, neboť byly mnohokrát publikovány, byť, jak jsme již uvedli, o konkrétním stanovení počátku tohoto horizontu se nadále intenzivně diskutuje (např. *Rieckhoff 1995; Peschel 1991; 1999; Meller 1999; Bockius – Luczkiewicz 2004*).

Vraťme se ovšem k původní otázce – co je to doba římská? Přijmeme-li odpověď, že jde o období, kdy se střední Evropa ocitá pod vlivem Říma, pak zjišťujeme, že dříve uváděný počátek, tedy poslední desetiletí př. Kr., je vlastně v pořádku. Skutečně, teprve od této doby můžeme o římském vlivu ve střední Evropě vůbec uvažovat. Maximálně bychom se mohli dostat k roku 15 př. Kr., k prvnímu vojenskému tažení Římanů za Alpy.⁴ Zde tedy narážíme na zásadní problém – data spojovaná s historickými událostmi a především jejich historická interpretace se rozcházejí s archeologickou chronologií, jinak řečeno – dějinné události nejsou v souladu s vývojem a šířením hmotné kultury. Obojí se zjevně vyvíjí nezávisle na sobě. Jak by také mohly souviset politické události nejčasnějšího císařství v Římě či Itálii, které vyústily v expanzi do střední Evropy, s tvarovou či výzdobnou proměnou germánských hrnců, spon či polozemnic kdesi v českém či německém Polabí? Jakkoliv by se zdál opačný názor absurdní, přesto mnozí archeologové v běžné praxi nejednou podobné jevy do souvislostí kladou.

Zopakujme si, großromstedtský horizont, jehož mladší fáze je v Čechách nevhodně označována jako horizont plaňanských pohárů, neboli stupeň A doby římské, začíná výrazně dříve, než se ještě nedávno soudilo, s ohledem na výše citovanou literaturu nejspíše někdy mezi lety 40 až 20 př. Kr. Zatímco vliv Římské říše ve střední Evropě nelze před římským vojenským tažením za Alpy v r. 15 př. Kr. znamenat ani historicky ani archeologicky. Potřebujeme-li tedy již pro nějaké účely jediné datum, např. pro výuku, schéma pro muzejní expozici apod., nikoliv však pro samotné bádání, neboť je zřejmé, že římský vliv za Alpami se neprosadil naráz v jediném roce, pak by z hlediska historického bylo možné spojovat počátek doby římské právě s rokem 15 př. Kr. Z hlediska archeologického již odpověď tak zřejmá není. V sousedním Bavorsku (s výjimkou Pomohani), ale i Rakousku, jihozápadním Slovensku či na blízké Moravě, tedy na územích, kde se großromstedtská kultura nevyskytuje, lze na sklonku starého letopočtu buď shledávat vývoj vycházející plně z laténské kultury, nebo, jako na Moravě a v Bavorsku,⁵ osídlení z druhé poloviny 1. století př. Kr. prakticky neznáme. Na těchto územích se oprávněně užívá pro několik posledních desetiletí starého letopočtu formální označení LT D2 a může se mluvit o nejpozdější době laténské. Ovšem stejné označení užívá např. K. Peschel (1978; 1999) při datování großromstedtského horizontu v Durynsku, včetně eponymní lokality Großromstedt. Toto označení zřejmě odráží i skutečnost, že kultura großromstedtského horizontu zde plynule navazuje na smíšenou keltsko-germánskou kulturu pozdní doby laténské. Možná jde ovšem i o reakci na skutečnost, že v něm-

⁴ Počátkům římského vlivu na území mezi Alpami a Dunajem je věnován sborník příspěvků z konference konané v Ingolstadt v r. 2001 (*Hüssen – Irlinger – Zarnier Hrsg. 2004*).

⁵ Až na výjimky v podobě zásahu púchovské kultury na východní Moravu (*Čižmář 1993*) či sporadického výskytu sídlišť tzv. jiho-východobavorské skupiny (*Rieckhoff 1995*).

čině se neužívá obecný pojem doba římská, ale přeci jen konkrétnější, a tím i chronologicky fixovanější označení Römische Kaiserzeit, tedy doba římského císařství. Dobu římského císařství ovšem nelze dle archeologických požadavků posouvat v čase.

I v Čechách se někdy označení LT D2 pro nálezy großromstedtského horizontu užívá, ale vzhledem k tomu, že zde na přelomu LT D1/D2 resp. „uprostřed“ stupně LT D2 (LT D2a/b)⁶ dochází k zásadní proměně hmotné kultury, domnívám se, že je vhodnější tuto razantní změnu vyjádřit i novým pojmenováním a označením – doba římská, stupeň Ř A. Ovšem s tou podmínkou, že bude nutné vysvětlovat, že po většinu tohoto stupně nebylo ve střední Evropě po římském politickém i kulturním vlivu téměř ani památky. Jde vlastně paradoxně z historického hlediska o jakýsi předřímský stupeň A doby římské. Toto označení zjevně není nejšťastnější a nepůsobí jazykově ani obsahově příliš logicky. Nelogičnosti se ovšem nevyhneme, ani když budeme období großromstedtského horizontu chápat jako závěrečný vývoj předchozího laténského období a označíme jej jako stupeň LT D2 (např. *Peschel 1978; Waldhauser 1992*). Pak by totiž doba římská začínala až stupněm B, což zase souvisí s tradičním členěním doby římské.⁷ Je ovšem nepochybné, že předěl mezi pozdně laténskou kulturou a kulturou großromstedtského horizontu je podstatně výraznější, než mezi náplněmi stupňů Ř A a B, což by se dle mého názoru mělo odrazit i ve formálním členění.

V každém případě je pojmenování nejstaršího stupně germánského osídlení Čech (i takto se dá stupeň A doby římské totiž označit) legitimním námětem k diskusi. Z archeologického hlediska a s ohledem na již zakořeněné označení období následujícího v Čechách po zániku oppid resp. laténské civilizace je snad únosné **označit stupeň A za nejstarší dobu římskou** a dále pokračovat v již zažitém pojmenování – stupeň B = starší doba římská atd. Tím by se i ve slovním označení vyjádřil odlišný vývoj hmotné kultury, ale i hustoty, rozsahu a kontinuity osídlení mezi stupni A a B. E. Droberjar (*1999b*) užívá stejně vhodného pojmenování – časná doba římská, avšak pro období stupňů A až B1, pojem starší doba římská potom zužuje pouze na stupeň B2. Toto členění však považuji za méně vhodné, neboť klade důraz na přelom stupňů B1/B2 a nikoliv na podstatně výraznější rozdíly mezi stupni A a B, nadto slovní označení nekoresponduje s pevně zakořeněným členěním doby římské na alfanumerické stupně.

Zatímco počátek stupně Ř A je dosud zahalen tajemstvím a jeho datování osciluje v rádech desetiletí mezi lety 40 (výjimečně ovšem i 80) až 20 př. Kr., pak o jeho konci se často mluvilo či mluví s přesností na jednotlivé roky. V dřívějších pracích o době římské se uvádělo, že stupeň A začíná v Čechách v letech 9/6 př. Kr. a jeho konec býval kladen na počátek letopočtu (např. *Motyková-Šneidrová 1965; Motyková 1976*; cf. *Pravěké dějiny Čech*, str. 691). Měl tedy v Čechách trvat zhruba jediné desetiletí. Nějaký přesvědčivý argument, proč by měl stupeň Ř A končit právě na přelomu letopočtu, však nikdy publikován nebyl. Spíše se jednalo o to, že ze stupně Ř B1 již existují římské importy, které je možné a nutné datovat do prvních desetiletí po Kristu. Proto se zřejmě považovalo za nutné stupeň A urychleně ukončit, byť bylo nápadné, kolik sídlišť by v oněch několika málo letech mělo vzniknout a mnohdy i zaniknout.

V dosud obecně užívané absolutní chronologii starší doby římské, vytvořené na základě datování tzv. importů, nálezů z římských vojenských táborů a antických mincí v Germánii její tvůrce H. J. Eggers (*1955*, viz též *1959*, 162–170) přiřadil stupeň A pozdnímu latěnu a dále se jím nezabýval. Pokud jde o datování počátku stupně Ř B 1, píše v souvislosti s nálezem chronologicky spadajícím do tohoto stupně: „Haltern wurde 11–9 v. Christi Geburt von Drusus gegründet und im Jahre 9 n. Christi Geburt nach der Varusschlacht zerstört. Daraufhin können wir Beginn der Stufe B1 und damit der älteren Kaiserzeit um Christi Geburt annehmen“ (*Eggers 1959*, 168). Z těchto slov zjevně vyplývá, že počátek stupně Ř B1 byl kladen k počátku letopočtu nikoliv striktně s přesností na rok, jak by snad mohlo vyplývat z přehledných chronologických schémat a tabulek (*Eggers 1955*), ale spíše orientačně, u Eggerse nadto s přípisem ca, nebo „um“.

Dnes, jak jsme již uvedli, je situace odlišná – stupeň A začíná dříve a trvá podstatně déle, takže se domníváme, že jsme schopni do něj všechny nálezy großromstedtské kultury vtěsnat a chronologicky

⁶ Věnovat se na tomto místě diskusi o chronologických detailech, tj. opět datování určitých variant spon, není možné.

⁷ Zde je nutno podotknout, že také H. J. Eggers (*1955*) ve své základní práci o absolutní chronologii doby římské stupeň A přisoudil pozdní době laténské, označení A však ponechal.

ostře oddělit od nálezů následujících. S jeho ukončením se přesto nebo právě proto dostáváme do stejných obtíží. Stále totiž panuje snaha ukončit jeho trvání s přesností na rok či jen na několik málo let, a to nikoliv symbolicky, nýbrž absolutně, abychom je mohli klást do souvislosti s historickými událostmi. Nebo ještě hůře, abychom pomocí historických událostí hledali pevné body pro relativní chronologii archeologické kultury.

Zřejmě jediný, kdo se u nás v poslední době datováním nejen počátku, ale i konce stupně A zabýval, je Eduard Droberjar (1999a,b). Je tak vlastně jediný, kdo na časnější datování počátku tohoto stupně zareagoval. E. Droberjar klade konec stupně A mezi roky 10/5 př. Kr. a dává jeho ukončení resp. počátek stupně Ř B do souvislosti s příchodem Marobudů resp. Markomanů do Čech. Dokonce následující horizont označuje jako horizont Marobudovy říše. Čili kruh se uzavírá – změnilo se absolutní datování konkrétních stupňů, avšak užité metody jsou stále stejné – máme-li k dispozici písemné prameny, dostanou písemné zprávy náhle přednost před našimi archeologickými nálezy. Bohužel nezřídka bez jakékoli bližší argumentace.

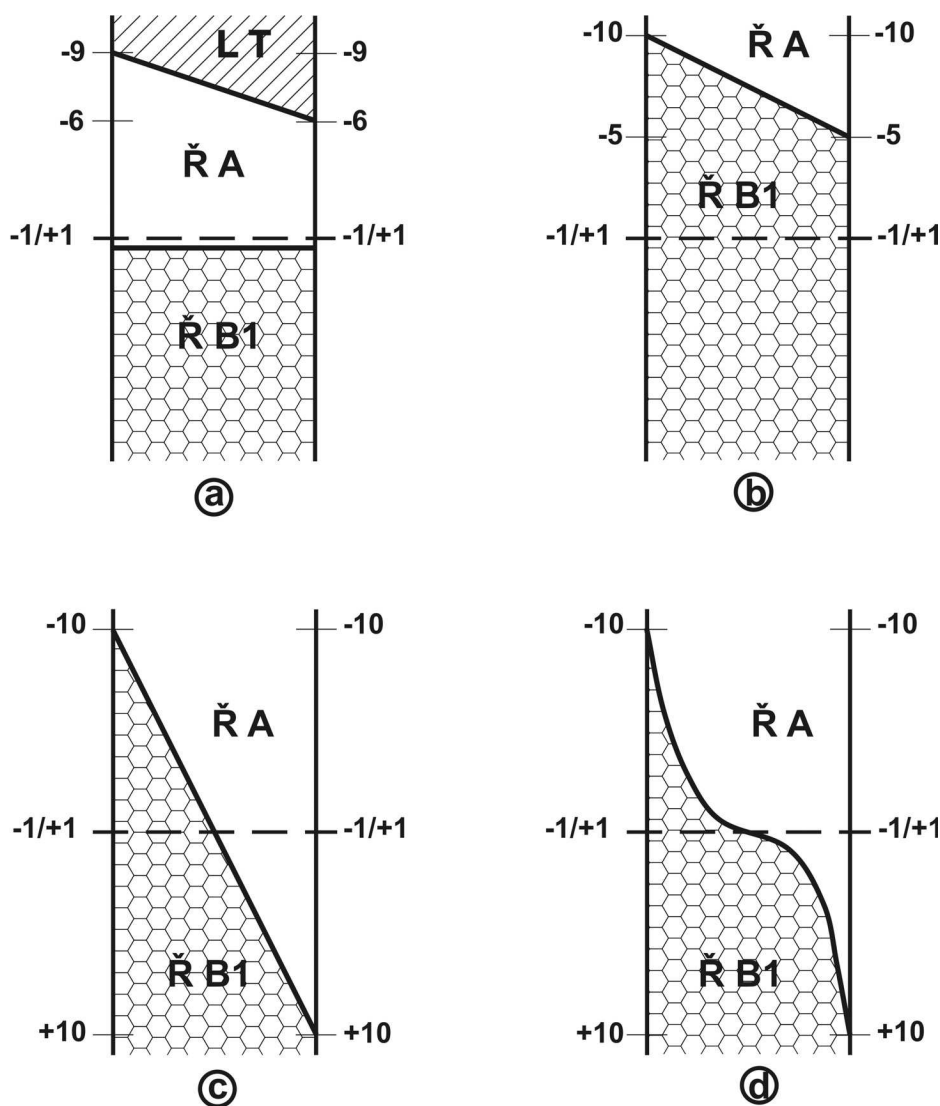
Jak ovšem může změna hmotné kultury, tedy tvary spon či nádob souviset s politickými událostmi? E. Droberjar se domnívá, že novou kulturu stupně Ř B1 k nám přinesli právě Markomané z Pomohání. Potíž je ovšem v tom, že právě v Pomohání nálezy stupně Ř B1 prakticky postrádáme (např. Pescheck 1978; Rosenstock – Wamser 1991; Völling 1995; 2005). Ostatně k přechodu od archeologické kultury stupně Ř A ke tvarům artefaktů stupně Ř B1 a současně i k rozsáhlým strukturálním změnám v osídlení dochází na širokém území Durynska, Posálí, středního i dolního Polabí, kde je do souvislosti s tažením Markomanů do Čech jistě klást nemůžeme. Zdá se být proto zřejmé, že tyto události spolu nesouvisí ani souviset nemohou. Budeme-li předpokládat opak, dostaneme se kromě jiného i do chronologických potíží. Tvarová náplň stupně Ř B1 by totiž musela vzniknout dříve, než ji k nám donesli Markomané z Pomohání. Tam se ovšem předměty stupně Ř B1, jak jsme právě uvedli, téměř nevyskytují a již vůbec nelze prokázat, že by se k nám dostaly artefakty, ale i typy objektů apod. stupně Ř B1 se zpožděním právě oproti Pomohání. O značném nepoměru rozsahu a hustoty osídlení mezi Čechami a Pomoháním ve stupních Ř A a B1 ani nemluvě.

Domnívám se proto, že vznik archeologické großromstedtské kultury stupně A, stejně jako její zánik resp. přeměna v kulturu stupně Ř B1, představují přirozený kulturní vývoj, který je zcela nezávislý nejen na Marobudovi a jeho Markomanech, ale i na ostatních historických událostech, které nám písemné prameny uchovaly. Jedná se o stejnou proměnu, se kterou se setkáváme v předchozím pravěkém vývoji poměrně často či lépe řečeno pravidelně, neboť souvisí s přirozeným kulturním vývojem.

Na druhou stranu nelze pochopitelně ani tvrdit, že k proměňování náplně stupně A a ke vzniku tvarů (spon, keramiky, domů apod.) stupně Ř B1 skutečně mezi roky 10 až 5 př. Kr. nemohlo začít docházet, pochybuji však, že to má nějaké souvislosti s Marobudovou říší. A ovšem ještě o jedné věci lze pochybovat – totiž, že by se tak nápadná proměna archeologické kultury dala stihnout za pět let. Vždyť by to znamenalo, že by během těchto pěti let musely všechny domácnosti vyměnit své nádoby, změnit tvary spon, opaskových zápon, ale i založit nová sídliště a začít na nich budovat nové typy staveb. Je to vůbec reálné? Není přeci jen pravděpodobnější, že kdo jednou obdržel kroj se sponami a dalšími doplňky, byl s ním i pohřben? Že nositelé kultury stupně A zde dožívali v poklidu vedle nositelů progresivnějších spon stupně Ř B1? Přitom by to ovšem vůbec nemuselo znamenat, že nositel mladší spony se od nositele starších ozdob musel lišit místem svého původu, příslušností k jinému kmeni či dokonce etnicitou. Musíme tedy nutně předpokládat, že ke kulturní proměně došlo náhle? Nemohla trvat delší období? Např. v souvislosti s demografickými změnami i několik desetiletí (viz *obr. 1c–d*)?

Tyto úvahy se ovšem netýkají jen přechodu mezi stupni Ř A a Ř B, jde o obecný archeologický problém kulturní změny. Obávám se ovšem, že právě archeologie doby římské se v případě chronologických otázek dostává do nemilé závislosti na písemných pramenech. Nebýt těchto pramenů, nikoho by zřejmě ani nenapadlo uvažovat o rychlosti kulturní proměny v rádech jednotlivých let. Ostatně lidské artefakty nebude nikdy možné datovat archeologickými metodami s přesností na konkrétní roky. Jestli k nějakému výraznému pokroku v chronologii někdy dojde, pak to bude jedině díky dokonalejším a přesnějším datovacím metodám přírodovědným.

Tento příspěvek by ovšem neměl být chápán jako rezignace na řešení chronologických otázek či snad jako výzva k čekání na přesné datovací metody, které nám dodají jiné obory. Naopak, byl bych rád, kdyby byl chápán jako výzva k intenzivnějšímu zabývání se chronologií, ovšem především v inter-

Obr. 1. Absolutní datování počátků doby římské dle K. Motykové (a), E. Droberjara (b) a schémata navrhovaná v tomto příspěvku (c, d).

pretační rovině, v domýšlení všech konsekvencí, které s sebou vyslovení určitého absolutního data přináší. Přírodní vědy totiž naše historické problémy řešit nebudou. Jestli se někdy v budoucnu objeví metody určující dobu např. vypálení keramiky či přetavení bronzu s přesností na rok, nebude to samo o sobě znamenat vyřešení problému. V optimálním případě totiž obdržíme „pouze“ množství přesných letopočtů, jejich význam však budeme muset určit sami. I když budeme znát datum výroby spony s přesností na rok, nezbaví nás to nutnosti zabírat se problémem, jak dlouho byla užívána, než se stala např. součástí hrobové výbavy. Nelze totiž zapomínat, že dnes archeologické nálezy představovaly kdysi součást živé kultury, a to po *různě* dlouhou dobu. Opět jen archeolog bude muset rozhodnout, zda ve svých interpretacích upřednostní např. dobu vzniku artefaktu, či naopak jeho vyřazení z užívání. Přesná data ostatně nevysvětlí, proč a jak došlo např. ke kulturní proměně. V tomto směru je místo našeho oboru zjevné a nezastupitelné, proto bychom měli právě tímto směrem napřít více sil než doposud.

Kdy tedy v Čechách začíná doba římská? Odpověď zní: po formální archeologické stránce počíná stupněm Ř A někdy mezi lety 40–20 př. Kr. Po stránce historické, tedy po stránce skutečného uplatňování římského vlivu na našem území ovšem stále zůstáváme u Marobuda a u let 9 až 6 př. Kr.

Na otázku „Kdy začíná doba římská?“, by tedy měl opravdu dobře připravený student odpovědět opět otázkou – „Jak to myslíte“?

LITERATURA

- Almgren, O. 1913:* Zur Bedeutung des Markomannenreichs in Böhmen für die Entwicklung der germanischen Industrie in der frühen Kaiserzeit, *Mannus* 5, 265–278.
- Bockius, R. – Luczkiewicz, P. 2004:* Kelten und Germanen im 2.–1. Jahrhundert vor Christus. Archäologische Bausteine zu einer historischen Frage. Mainz.
- Čižmář, M. 1993:* Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: V. Podborský a kol., *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 380–423.
- Dobiáš, J. 1964:* Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.
- Droberjar, E. 1999a:* Dobřichov-Pičhora. Ein Brangraberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). *Fontes Archaeologici Pragenses* 23. Pragae.
- Droberjar, E. 1999b:* Od plaňanských pohárů k vinařické skupině (kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů), *Sborník Národního muzea v Praze řada A-historie* 53/1–2, 1–58.
- Eggers, H. J. 1955:* Zur absoluten Chronologie der Römischen Kaiserzeit im freien Germanien, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 2, 196–244.
- Eggers, H. J. 1959:* Einführung in die Vorgeschichte. München.
- Hüssen, C.-M. – Irlinger, W. – Zarnier, W. (Hrsg.) 2004:* Spätlatènezeit und frühe römische Kaiserzeit zwischen Alpenrand und Donau. Bonn.
- Kehne, P. 2002:* Limitierte Offensiven: Drusus, Tiberius und die Germanienpolitik im Dienste des augusteischen Prinzipats. In: J. Spielvogel (Hrsg.), *Res Publica Reperta, Zur Verfassung und Gesellschaft der Römischen Republik und des frühen Prinzipats*. Festschrift für Jochen Bleicken zum 75. Geburtstag (Hermes-Sonderband). Stuttgart, 297–321.
- Meller, H. 1999:* Recenze: S. Rieckhoff – Süddeutschland im Spannungsfeld von Kelten, Germanen und Römern. Studien zur Chronologie der Spätlatènezeit im südlichen Mitteleuropa. Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 41, 252–256.
- Motyková, K. 1976:* Die ältere Römische Kaiserzeit in Böhmen im Lichte der neueren historisch-archäologischen Forschung. In: H. Temporini – W. Haase, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung. II. Principat*. Berlin – New York, 143–199.
- Motyková-Šneidrová, K. 1965:* Zur Chronologie der ältesten Römischen Kaiserzeit in Böhmen, *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte* 5, 103–174.
- Pescheck, Ch. 1978:* Die germanischen Bodenfunde der Römischen Kaiserzeit in Mainfranken I–II. München.
- Peschel, K. 1978:* Anfänge germanischer Besiedlung im Mittelgebirgsraum. Sueben – Hermunduren – Markomannen. Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege – Beiheft 12. Berlin.
- Peschel, K. 1991:* Chronologie und Struktur des elbgermanischen Gräberfeldes Großbromstedt. In: F. Horst – H. Keiling (Hrsg.), *Bestattungswesen und Totenkult in ur- und frühgeschichtlicher Zeit*. Berlin, 131–155.
- Peschel, K. 1999:* Großbromstedt. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Bd. 13, 89–97.
- Píč, J. L. 1903:* Starožitnosti země České II/2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- Píč, J. L. 1905:* Starožitnosti země České II/3. Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů. Praha.
- Pleiner, R. (ed.) 1978:* *Pravěké dějiny Čech*. Praha.
- Rosenstock, D. – Wamser, L. 1991:* Von der germanischen Landnahme bis zur Einbeziehung in das fränkische Reich. In: R. Kolb – E.-G. Krenig (Hrsg.), *Unterfränkische Geschichte I. Würzburg*, 15–90 (3. vydání).
- Rieckhoff, S. 1995:* Süddeutschland im Spannungsfeld von Kelten, Germanen und Römern. *Trierer Zeitschrift Beiheft* 19. Trier.
- Salač, V. 1996:* O hospodářství, oppidech a Marobudovi, *Archeologické rozhledy* 48, 60–97.
- Tejral, J. 1993:* Na hranicích impéria (doba římská). In: V. Podborský a kol., *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 424–468.
- Völling, T. 1995:* Frühgermanische Gräber von Aubstadt. Kallmünz.
- Völling, T. 2005:* Germanien an der Zeitenwende. Studien zum Kulturwandel beim Übergang von der vorrömischen Eisenzeit zur älteren Römischen Kaiserzeit in der Germania Magna. *BAR International Series* 1360. Oxford.
- Waldhauser, J. 1992:* Zum Bevölkerungswechsel von Kelten und Elbgermanen in Böhmen nach Siedlungsstrukturveränderungen in der Mikro-, Mezzo- und Makroebene während der Endlatène- und frühen Kaiserzeit. In: *Beiträge zur keltisch-germanischen Besiedlung im Mittelgebirgsraum*. Weimar, 162–183.
- Wocel, J. E. 1868:* *Pravěk země České*. Praha.

WANN BEGINNT DIE RÖMISCHE (KAISER)ZEIT?

Der Autor befasst sich mit Datierung der Anfänge der römischen Kaiserzeit in Böhmen. In der tschechischen Sprache lautet die Bezeichnung für den Zeitraum nach dem Untergang der Latène-Zivilisation „römische Zeit“, nicht wie im Deutschen „Römische Kaiserzeit“. Die tschechische Bezeichnung ist also chronologisch nicht an den Zeitraum des römischen Kaisertums gebunden. Hinsichtlich dessen, dass in Böhmen eine scharfe Trennung zwischen der Latène-Kultur der Stufen LT D1 (bzw. LT D2a) und der Kultur des Großromstedter Horizontes besteht, wird im Beitrag vorgeschlagen, diese Trennung auch formell zu verdeutlichen. Die in Böhmen völlig neue Kultur des Großromstedter Horizontes sollte in der relativen Chronologie schon als Stufe A der Römischen Kaiserzeit bezeichnet werden. Der Großromstedter Horizont ist durch seine jüngere chronologische Phasen in Böhmen vertreten und wird traditionell, doch aber dem Verfasser nach, wegen der überregionalen Zusammenhänge unpaßend als Horizont der Plaňany-Situlen bezeichnet.

Der Beginn des Großromstedter Horizontes wurde in Böhmen mit dem Einzug der Markomanen unter Marbods Führung in Zusammenhang gestellt und wurde zwischen den Jahren 9–6 vor Chr. datiert (z. B. Motyková 1965; Abb. 1a). Später (z. B. Waldhauser 1992; Salač 1996) wurde der Beginn dieses Horizontes in die Jahre 40–20 vor Chr. verlegt. E. Droberjar (1999a,b) verschiebt in diesem Zusammenhang auch sein traditionell zum Beginn der Zeitrechnung datiertes Ende und setzt das Ende und dementsprechend auch den Beginn der Stufe B1 jetzt zwischen die Jahre 10–5 vor Chr. (Abb. 1b). Der Autor dieses Beitrages macht weist darauf hin, dass der Wechsel einer archäologischen Kultur mit einzelnen konkreten historischen Ereignissen in direkten Zusammenhang nicht gesetzt werden kann. Einer Kritik ist auch die Annahme unterzogen, dass eine relativ markante Veränderung der archäologischen Kultur zwischen Stufen A und B1 lediglich während fünf Jahre eintreten konnte. Es wird mit einer kontinuierlicheren und langwierigeren Kulturabwandlung zu rechnen sein.

Abb. 1. Die absolute Datierung der Anfänge der römischen Kaiserzeit nach K. Motyková (a), E. Droberjar (b) und die im vorliegenden Beitrag enworfenen Schemata (c, d)

(Deutsch von H. Salačová)

VLADIMÍR SALAČ
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, LETENSKÁ 4, CZ-118 01 PRAHA 1

ÚSTAV PRO PRAVĚK A RANOU DOBU DĚJINNOU UNIVERZITY KARLOVY, CELETNÁ 20, CZ-110 00 PRAHA 1

